

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПЕРІОД СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто вплив процесів світової глобалізації та формування тенденцій розвитку місцевого самоврядування та визначено основні напрямки поліпшення ефективності регіональної політики держави в процесі реалізації парадигми нової регіоналізації.

Рассмотрено влияние процессов мировой глобализации и формирования тенденций развития местного самоуправления и определены основные направления улучшения эффективности региональной политики государства в процессе реализации парадигмы новой регионализации.

The influence of globalization and of global trends in local government and the main directions of improving the efficiency of regional policy in the process of realization of the new paradigm of regionalization.

Постановка проблеми та її зв'язок з найважливішими науковими чи практичними завданнями. Пошук ефективної національної моделі регіонального розвитку, проблема регіональної реалізації є особливо актуальною темою розвитку державності. У нинішніх умовах «регіоналізм» розглядається як відносно самостійне суспільне явище з особливими тенденціями розвитку. Для регіонів стає характерним процес переходу від стану централізованого державного управління до нової якості - вони стають відносно самостійними суб'єктами суспільного процесу. Відтак розвиток регіональної системи з одного боку розглядається як об'єкт і результат багатоетапного перетворення структурних елементів регіональних систем на територіальні соціально-економічні утворення, що мають за мету задоволення суспільних потреб, з іншого – як предмет і мета управління [9, с. 3 – 16].

Світова глобалізація – це якісно нове явище на нинішньому етапі розвитку людства, що тісно пов'язане як з колосальним накопиченням капіталу окремими компаніями та країнами, що супроводжується переростанням цього капіталу в наднаціональний та його домінуванням над економіками багатьох країн і їх політичними можливостями, а з іншого боку, створенням світовою матеріальною культурою деяких нових технологій, продуктів споживання і послуг, стає глобально затребуваним і в той же час ці науково-технічні надбання об'єднують світ. До них можна віднести Інтернет-технології та послуги, космічні технології, мобільний зв'язок, швидкісний транспорт, деякі медичні препарати та технології, продукти харчування й багато іншого. Глобалізація – об'єктивне явище, яке не залежить від волі окремих людей, а її процеси нарастають і розповсюджуються із дедалі більшою швидкістю, маючи під собою

економічну основу. У світовому масштабі глобалізація означає більше, ніж потоки грошей, технологій, товарів і послуг. Це – зростаюча взаємозалежність населення Землі, це процес, що об'єднує не лише економіки країн, але і їх культури, інформаційні сфери, технології та уніфікує процеси управління. У такому розумінні глобалізація приводить до нового явища, яке можна визначити як віртуальне звуження світової цивілізації або більш направлено зорієнтований її розвиток [13].

Мета статті. Вплив процесів світової глобалізації на сферу публічного менеджменту сприяли виникненню парадигми нового регіоналізму – новітньої концептуальної основи формування державної регіональної політики в умовах руху країн до інформаційного суспільства. Питання розвитку і взаємодії регіонів, взаємовідносин регіональних і центральних органів влади є надзвичайно актуальним для України, бо недостатня обґрунтованість, а інколи й відсутність політики регіонального розвитку держави призвела до суттєвої диспропорції соціально-економічного розвитку та загострення регіональних проблем [10], тому держава має постійно удосконалювати засади регіональної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз принципів реорганізації та особливостей розвитку територіального простору свідчить про загальні й специфічні підходи в дослідженні проблем регіонального розвитку в цілому. Серед науковців, які досліджують регіональні явища в їх зв'язку з політичною та соціальною сферами, сформувалися підходи, які ґрунтуються на різних методологічних принципах у трактуванні природи та змісту термінів «регіон», «регіональна політика», «політика регіоналізму» тощо. В українських умовах актуальним стає застосування аналітичних підходів, новітніх методик стосовно аналізу розвитку регіональних процесів у політичному просторі країни для розробки моделей їх майбутньої конструкції й для розробки та втілення ефективної регіональної політики.

Аналіз аспектів регіоналізації було проведено зарубіжними та вітчизняними дослідниками: Бальцеровичем Л., Бардом А., Білорусом О.Г., Беком У., Гранбергом О.Г., Долішнім М.І., Кейнсом Дж. М., Косолаповим М.А., Лексіним В.М., Лісничим В.В., Макарічевим А.С., Симоненком В.К., Скаленком А.К., Соскіним О.І., Швецовим А.М. та ін. Вони розглянули співвідношення понять регіоналізму та регіоналізації у контексті європейського досвіду, роль та місце регіонів у глобалізаційному процесі. Регіональний саморозвиток, як парадигму нового регіоналізму, досліджували вітчизняні вчені: Верменич Я.В., Згуровський М.З., Лабенська Л.Л., Любченко П.М., Молодцов О.В., Н.Р.Нижник, Нудельман А.Є., Пітцик М.В., Радченко О.В., Рубцов В.П., Саханенко С.Є., Скаленко А.К., Татаренко Т.М., та інші.

Наукові основи регіональної політики індустріального етапу розвитку суспільства формуються в 20-30 – ті роки ХХ століття. Так, Дж. М. Кейнс обґрунтовує роль держави як регулятора економічного та соціального розвитку [14]. Посткейсінську теорію змінила неокласична,

що відстоювала принципи та методи регулювання міжрегіональних нерівностей на основі використання суто ринкових інструментів, стимулювання інвестицій та залучення приватного капіталу до менш розвинених регіонів, але залишаючись при цьому в концептуальних межах індустріального суспільства. Наукові ідеї фахівців Західної Європи зберігають актуальність щодо формування регіональної політики для країн, які рухаються від індустріального до постіндустріального (інформаційного) суспільства [1, 2, 3]. Значна частина вітчизняних наукових доробок, що розглядають проблеми регіоналістики, зорієнтовані на вирішення економічних регіональних питань, організацію управління регіональним розвитком. Віднедавна з'являються праці, що стосуються регіонального регулювання інноваційних процесів, становлення інформаційної економіки та інших реалій інформаційного суспільства.

Аналіз європейського досвіду регіональної політики показує, що її ефективність не може бути досягнута лише на основі зусиль держави як єдиного центру прийняття рішень та суто економічних методів регулювання регіональних процесів [16, 17, 24]. Починаючи з 70-х років минулого століття у Західній Європі поширюються концепції регіонального зростання, які передбачають мінімальне втручання держави в регулювання регіонального розвитку. Концептуальний підхід, так званий «третій шлях», започаткував формування нової парадигми – регіонального саморозвитку [19], який здійснюється на основі інтересів регіонів та покладання відповідальності за місцевий розвиток на місцеві органи влади за умов надання їм максимальної самостійності. Зазначена парадигма отримала назву теорії нового регіоналізму [20]. Прагнення центральної влади забезпечити поступ України на шляху децентралізації державної влади, активізували дослідження методологічних аспектів регіонального розвитку в контексті інституційних змін, що пов'язані із світовим досвідом децентралізації, політико-правового забезпечення цього процесу, формування елементів місцевого та регіонального саморозвитку.

Нова регіоналізація, на думку О.Молодцова, потребує розробки системи поглядів на механізми регіональної політики, спрямованих на локалізацію економічних, управлінських, технологічних, соціокультурних змін, формування точкових соціальних практик (незалежно від регіональної приналежності), які відповідають світовим стандартам, діяльність яких базується на розвинутій інформаційно-комунікативній сфері інфраструктури, інформаційній взаємодії. На таких змінах, хоча і поза контекстом проблеми регіоналізації, наполягають дослідники, які вивчають нові підходи до розвитку міст та регіонів України [6, 7]. Глобалізація примусово створює умови розвитку, які потребують взаємодії спільнот людей у масштабах, що перевищують територію держави і навіть континентів. У світі вже поширені практики міждержавної співпраці, але не на принципах національної ідентичності, а за суттю є позадержавними, позарегіональними, позатериторіальними формами самоорганізації економічних, політичних та інших суб'єктів відносин.

Аналізуючи європейський досвід регіональної політики, В. Керецман стверджує, що регіонами, щодо яких може і повинно здійснюватись державне регулювання, слід вважати не тільки адміністративно-територіальні одиниці субнаціонального рівня (області та Автономна Республіка Крим), а також виділені за тими чи іншими критеріями частини території держави, межі яких не збігаються з межами адміністративно-територіальної одиниці [15, с. 26].

Теорія нового регіоналізму є відповіддю на процес глобалізації, що розгортається під впливом інформаційних технологій. Видатний фінансист Дж. Сорос вважає, що поширення «ринкових відносин на всі сфери життя ставить під загрозу майбутнє нашого відкритого демократичного суспільства» [24]. Найпотужнішою антиглобалістською силою є громадянське суспільство – як у кожній країні, так і в світовому вимірі. На сучасному етапі розвитку людства саме воно є носієм і механізмом вираження свободи та індивідуальності людини, що забезпечує збереження одвічні вселюдські цінності, реалізацію творчих і пасіонарних особистісних потенцій, обумовлює збереження та розвиток культурних, ментальних, релігійних та інших індивідуальних та групових особливостей в т.ч. етнічних та історичних рис розвитку країн.

Виділення невирішених питань. Аспекти нової парадигми місцевого та регіонального розвитку потребують методологічного обґрунтування і наукового узагальнення - осмислення суспільного розвитку в регіональному аспекті з точки зору критеріїв інформаційного суспільства.

Виклад основного змісту.

Виникненню і розповсюдженню парадигми нового регіоналізму на теренах України сприяють такі фактори: інноваційний технологічний розвиток; процес економічного зростання (на основі інформаційної економіки та інформаційних технологій) через розвиток науки; становлення держави, як складової європейської спільноти та майбутні процеси децентралізації й деконцентрації [27]. В цьому контексті новий регіоналізм є складовою загального процесу формування елементів інформаційного суспільства, на порозі котрого стоїть і наша країна. В його основі є системні інституційні зміни, а основною їх характеристикою - децентралізація державної влади та формування засад поліцентричності прийняття рішень. Полеміка щодо інформаційного суспільства широко використовується в наукових дискурсах для характеристики нового типу соціальної організації суспільства, в суспільній практиці, в тому числі в практиці публічного управління [25]. Ознакою цих дискусій є навіть виникнення питання про федералізм в Україні.

Державна регіональна політика, що формується на основі парадигми нового регіоналізму, є частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку України, тісно пов'язаною із здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням територіального устрою країни [26] і реалізовується шляхом здійснення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення

ефективного комплексного управління соціально-економічним розвитком України та її регіонів [6, 7]. В основі європейської політики регіонального саморозвитку є Декларація щодо регіоналізму (далі Декларація), прийнята Асамблеєю Європейських Регіонів 4 грудня 1996 року в м. Базелі [12]. Вона відображає основні положення парадигми нового регіоналізму як сучасної концептуальної основи формування державної регіональної політики, слугує єврорегіонам надійним орієнтиром на шляху розширення й посилення їх повноважень, встановлює напрямки, за якими відбувається розвиток регіонів, вміщує основні положення та завдання політики підтримки регіоналізму. Декларація підкреслює, що регіони є найбільш вдалою організацією для вирішення регіональних проблем, вони повинні бути передані повноваження та фінансові ресурси, необхідні для їхнього існування, вносячи у разі необхідності поправки до міжнародного законодавства. Акцентується увага на міжрегіональному та міжрегіональному прикордонному співробітництві. У відповідності до Декларації *«регіон» - це територіальне утворення, яке сформовано у законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, та наділене політичним самоврядуванням. Він є виразом певної політичної самобутності, яка може набувати різних політичних форм, що відображують демократичну волю кожного регіону набувати таку форму політичної організації, якій він віддає перевагу.* Регіон формує і фінансує свою адміністрацію та встановлює свою представницьку символіку.

У розділі Декларації «Інституціональна організація» поняття «регіон» отримало повне юридичне визначення – «базовий устрій регіону включає представницьку асамблею та виконавчий орган. Їх організація є виключним правом регіону. 3. Члени представницької асамблеї (місцевої ради – уточнення автора) обираються прямим і таємним голосуванням на підставі рівного та загального виборчого права. Асамблеї можуть бути надані законодавчі повноваження, які обмежуються місцевим законодавством. Виконавчий орган є політично підзвітним представницькій асамблеї, умови та процедура підзвітності встановлюються місцевим законодавством. 5. Члени представницької асамблеї і виконавчого органу непідконтрольні органам центральної влади, оскільки це заважатиме вільному виконанню їх функцій». Отже, як видно з вищесказаного повноваження органів місцевого самоврядування Декларація будує на принципах політичної децентралізації та субсидіарності. «Згідно з цими принципами функції мають здійснюватись на рівні максимально наближеному до громадян. Виконання національного законодавства, безпосередньо чи шляхом делегування, є, як загальне правило, відповідальністю регіону. 3. Регіон відповідає за здійснення всіх функцій, що відносяться до регіонального відомства. Якщо держава має на регіональному рівні децентралізовану адміністрацію, то щоб уникнути дублювання, вона передає службовий персонал та фінансові ресурси відповідним регіональним органам» [12]. Регіони здійснюють передані їм

повноваження на індивідуальній основі. Рішення або дії держави, що стосуються повноважень або інтересів регіонів, особливо дії, що впливають на фінансовий стан або на місцеві органи влади, чи рішення, що впливають на законодавчі повноваження регіонів, не можуть бути прийняті без попередньої згоди цих регіонів [12].

Постіндустріальне суспільство формує новий підхід до регіональних процесів, в якому *основною тенденцією є організація саморозвитку регіонів, які базуються на формуванні відповідних соціальних практик та встановленні правил та способів функціонування соціальних спільнот* [2]. Нова регіоналізація – це просторово-фрагментарна локалізація гуманітарної, економічної та інших видів діяльності, які узгоджуються в часі із світовими ритмами суспільного життя, базуються на новітніх соціальних практиках - розробці нових технологій і продуктів (в т.ч. управлінських), створенні інформаційно-комунікаційної інфраструктури та розвиненої системи соціально-культурних послуг [3].

В Україні також затверджено концепцію державної регіональної політики (2001 р.) як розуміння необхідності прискорення поступу держави на шляху сталого розвитку, економічного зростання, поєднаного з активною соціальною політикою держави, демократизацією всіх складових суспільного життя, потреби формування *якісно нової державної регіональної політики*. У відповідності до Указу Президента України [26], державна регіональна політика ґрунтується на таких принципах: - конституційності та законності; - субсидіарності повноважень та відповідальності; забезпечення унітарності та цілісності території; поєднання процесів централізації та децентралізації влади, гармонізація загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; максимального наближення послуг, що надаються органами державної влади та місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів; диференційованості надання державної підтримки регіонам; стимулювання тісної співпраці між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у розробленні та реалізації заходів щодо регіонального розвитку [26].

Для здійснення ефективної державної регіональної політики передбачається забезпечити вирішення насамперед таких завдань: запровадження більш глибокого вивчення та оцінки внутрішнього природного, економічного, наукового, трудового потенціалу кожного регіону, розроблення комплексних правових, організаційних, економічних та інших механізмів його ефективного використання; здійснення на інноваційній основі структурної перебудови економіки регіонів з урахуванням особливостей їх потенціалу; поетапне зменшення рівня територіальної диференціації економічного розвитку регіонів та соціального захисту громадян; розвиток підприємництва як фактора соціально-економічного розвитку держави та її регіонів; зміцнення економічної інтеграції регіонів з використанням переваг територіального поділу і кооперації праці; забезпечення здатності територіальних громад та органів місцевого самоврядування вирішувати питання соціально-

економічного розвитку; удосконалення фінансових міжбюджетних відносин; досягнення продуктивної зайнятості населення, стабілізації та поліпшення демографічної ситуації в державі; вдосконалення державної системи охорони довкілля та використання природних ресурсів; налагодження міжнародного співробітництва у сфері регіональної політики, наближення національного законодавства до норм і стандартів Євросоюзу та розвитку транскордонного співробітництва.

Пріоритетними шляхами вирішення цих завдань є вдосконалення державного регулювання у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, відповідних правових, організаційних, економічних та інших механізмів, підвищення ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування за вирішення покладених на них повноважень й завдань [26]. Більшість завдань так і залишились декларацією про наміри – невиконаними. Тому серед заходів, що поліпшити б державне регулювання у сфері реалізації державної регіональної політики, можна виділити:

- удосконалення стратегічного регіонального планування, яке б дозволяло точніше та обгрунтованіше визначати основні довгострокові й поточні пріоритети регіонального розвитку на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, враховувати їх під час розроблення відповідних розділів проектів загальнодержавних програм економічного і соціального розвитку України, регіональних та місцевих програм і планів;

- поліпшення механізму державної підтримки розвитку регіонів, концентрації державних ресурсів на вирішенні його пріоритетних проблем, що мають загальнодержавне значення;

- стимулювання розвитку транскордонних, міжрегіональних економічних зв'язків на основі виробничої кооперації та інтеграції, створення відповідних сучасних форм господарювання; розроблення пропозицій щодо законодавчого розширення можливостей місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування для розвитку транскордонного та міжрегіонального економічного співробітництва та щодо впорядкування такого співробітництва;

- стимулювання розвитку регіонів чи їх частин, у межах яких показники економічного розвитку та соціального забезпечення громадян за критеріями, визначеними законодавством, значно нижчі, ніж відповідні середні показники в державі (депресивні території), шляхом запровадження особливих механізмів бюджетної, податкової, цінової, грошово-кредитної, інноваційної та інвестиційної політики щодо таких територій, тощо.

Державна регіональна політика має спрямовуватися на забезпечення формування такої фінансової спроможності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, яка б створювала можливості для ефективного розвитку, подолання диспропорцій з урахуванням особливостей регіонів, їх потенціалу щодо адаптації до ринкових умов господарювання.

Формування та реалізація державної регіональної політики має передбачати істотне підвищення ролі та відповідальності місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, територіальних громад за розвиток регіонів. Оптимізація територіальної організації державної влади та місцевого самоврядування повинна забезпечити підвищення ефективності управління процесами розвитку регіонів шляхом:

- децентралізації і деконцентрації повноважень центральних органів виконавчої влади, які мають зосередитися на формуванні політики та стратегії розвитку у відповідних галузях, правовому та нормативно-методичному її забезпеченні (частина повноважень центральних органів виконавчої влади передаватиметься спеціалізованим державним установам, територіальним підрозділам центральних органів виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування);

- удосконалення розподілу повноважень та функцій між територіальними підрозділами центральних органів виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування з метою уникнення дублювання, спрощення системи управління, її фінансового забезпечення та економії бюджетних коштів.

Підвищення вимог до результативності реалізації загальнодержавної соціально-економічної політики на регіональному рівні повинно сприяти формуванню *тенденції посилення повноважень місцевих рад та державних адміністрацій, посилення їх відповідальності за вирішення завдань розвитку регіонів.*

Нові практики місцевого управління в європейських країнах активно формуються на локальному рівні під впливом глобалізаційних процесів у межах кожної окремої держави. Загальні закономірності впливу виявляють наступні тенденції розвитку, що проявляються в тім, що:

- органи публічної влади стають об'єктами безпосереднього впливу з боку міжнародних структур (ООН, Рада Європи, структури ЄС тощо);

- створюються нові зони регіонального впливу (зменшується інклюзивний контроль держави), знижується роль адміністративного ресурсу у регулюванні економічних, політичних та інших процесів в регіонах;

- виникає феномен сітьової (горизонтальної) взаємодії на недержавному рівні, через які формується нова регіональна дійсність, нові інформаційні зв'язки, через які регіони включаються в глобальні світові структури і процеси;

- виникає імператив міжрегіональної взаємодії (як всередині держави, так і поза її межами), яка визначається не адміністративними ресурсами, а економічною доцільністю, рівнем культури здійснення різних видів діяльності;

- створюється інтернаціональне комунікаційне середовище, в якому набувають поширення нові суспільні та управлінські практики, оціночні стандарти та соціально-психологічні установки [18, с. 317-320].

Висновки. Отже, відзначаємо, що сутність науково-прикладного значення концепції нової регіоналізації (культурно-економічно) полягає в потребі наступного:

- перегляді методології регіональної політики, що не може бути обмежена уявленням про регіон лише як про адміністративно-територіальну одиницю;

- визначення предметного поля нової регіоналізації, до якого мають увійти інформація, комунікація, розвиток людських та інтелектуальних ресурсів, мобільні фінансові потоки, узгодження міжрегіональних інтересів, формування сучасних соціальних практик та цінностей;

- розробці нової стратегії суспільного розвитку (регіоналізації) на основі формування інституцій інформаційного суспільства, що базуються на прийнятті владних рішень, орієнтованих на горизонтальну взаємодію органів влади з економічними, політичними, освітньо-науковими, громадськими структурами;

- забезпеченні стабільності законів та інституціональних структур, що гарантують демократію, верховенство закону, забезпечення прав людини, наявність діючої ринкової економіки тощо;

- створенні умов для повноцінного використання можливостей регіонів та міст як суб'єктів міжнародного права [18, с. 324].

Вважаючи, що основним векторами цивілізаційного розвитку сучасного людства є інтеграція та диференціація, а стабільний розвиток потребує збалансованості цих векторів, то за цих умов виникає парадигма розвитку місцевого самоврядування, як новітня регіоналізація, що передбачає виникнення міждержавних стосунків на рівні регіонів, особливо транскордонних. Для більш ефективного управління регіонами в країні має зростати роль регіонального і місцевого самоврядування, різних форм самоорганізації населення, громадських організацій.

Використані джерела інформації:

1. Бальцеревич Л. Социализм. Капитализм. Трансформация / Бальцеревич Лешек. – М.: Наука, 1999. – 350с.
2. Бард А. Нетократия / Бард А., Зодерквист Я.– СПб.: Стокгольмская школа экономики, 2004. – 256 с.
3. Бэк У. Что такое глобализация? / Бэк У. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
4. Білорус О. Глобалізація і нова парадигма глобального постіндустріального розвитку/ О. Білорус // Економічний часопис ХХІ.–2002 – № 10. – С. 3-7.
5. Білорус О. Глобалізм: інтеграція чи імперіалізм? / Білорус О. // Економічний часопис ХХІ. – 2002– № 6.– С. 3-9.
6. Бойко-Бойчук О. Практикум ефективної влади (Стратегії впровадження адміністративної реформи на місцевому рівні) / Бойко-Бойчук О., Хорунжий А./ ЦСЕРУП, ООО "Ксінакс". – Миколаїв: Атол, 2002. – 188 с.
7. Борденюк В. Децентралізація державної влади як явище державно-правового життя: поняття, суть та форми (види) / В.Борденюк // Зб. наук. пр. НАДУ. – Вип. 2. - К.: Вид-во НАДУ, 2004.- С. 387 –398.

8. Верменич Я.В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні / Я. В. Верменич. – К., 2003.
9. Глобальна інформаційна основа постіндустріального розвитку / Авторська доповідь Римському клубові. – К.: Міжнародна Асоціація «Україна-Римський клуб», 1994.
10. Гранберг О. Г. Основы региональной экономики / О.Г. Гранберг. – М., 2000.
11. Декларация тысячелетия ООН // Основные положения. – М.: Информцентр МАИ. 2000.
12. Декларація щодо регіоналізму в Європі, прийнята Асамблеєю Європейських Регіонів від 4 грудня 1996 р. // Управління сучасним містом. – 2001. – № 7 – 9 (3).
13. Згуровський М.З. У вирі глобалізації: виклики і можливості / М.З. Згуровський // «Дзеркало тижня» №45, 17 Листопад 2001.
14. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Дж. М. М.: Гелиос АРВ, 1999. С.346.
15. Керецман В.Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти. Моногр. / Керецман В.Ю.– К.: Вид-во УАДУ, 2002. -182с.
16. Косолапов Н. А. Глобализация: Территориально-пространственный аспект / Н.А. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. - № 6.
17. Лексин В.Н. Государство и регионы: Теория и практика государственного регулирования территориального развития / Лексин В. Н., Швецов А. Н. – М., 1997.
18. Макарычев А.С. Глобальное и локальное: меняющаяся роль государства в управлении пространственным развитием / А.С. Макарычев // Политическая наука: Пространство как фактор политических трансформаций: Сб. науч. тр. – М., 2003.
19. Молодцов О. Культурно-економічна регіоналізація як провідна тенденція сучасності / О.Молодцов // Проблеми децентралізації: національний та міжнародний досвід. Збірник матеріалів та документів / Науковий редактор: М. Пухтинський. – К.: Атіка-Н, 2006. – 744 с.
20. Молодцов О. Парадигма нового регіоналізму як концептуальна основа регіональної політики в умовах інформаційного суспільства / О.Молодцов // Вісн. НАДУ.– 2005. – № 3.
21. Саханенко С.Є. Політичне управління містом в умовах самоврядування / С.Є. Саханенко. – Одеса, 2001.
22. Скаленко А.К. Глобализация и информатизация – объективно неотвратимые волны современного мирового процесса / А.К. Скаленко // Економічний часопис ХХІ. – 2002 – № 10.– С. 11-14.
23. Скаленко О.К. Україна в глобальному інформаційному просторі: між Сходом і Заходом / А.К. Скаленко // Зовнішня політика України та шлях країни до Європи. – К.: СРСФРУ, 2007. – 170 с.
24. Сорос Дж. Кризис глобального капитализма / Дж. Сорос. – М., 1998. – 340 с.
25. Соціально-економічні дослідження в перехідний період / Регіональні суспільні системи: Зб. наук. праць. Вип. 3 (XLVII) // НАН України. Інститут регіональних досліджень. Ч. 1. – Львів, 2004.
26. Указ Президента України. Про Концепцію державної регіональної політики. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?Nreg=341%2F2001>.
27. Татаренко Т.М. Територіально-просторовий аспект дослідження сучасних регіональних процесів / Т.М. Татаренко // Український центр політичного менеджменту. Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=87&c=2154>.

Рецензент: Бакуменко В.Д., д.держ.упр., професор.